

บทที่ 6

ปัญหาและข้อเสนอแนะ

6.1 สรุปผลงานวิจัย

การสรุปผลนี้จะย้อนกลับไปต่อบทสรุปประสงฆ์ที่ตั้งไว้ 3 ข้อ คือ

- 1) เพื่อเป็นการศึกษาวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างลายคำและพื้นที่ผ่านวิธีเก็บข้อมูลจากการรับรู้ของประสบการณ์ตรงและปรากฏการณ์ร่วม โดยอาศัยคำอธิบายทางทฤษฎีปรากฏการณ์วิทยา
- 2) เพื่อศึกษาหาปัจจัยต่อการรับรู้ที่เกิดจากความสัมพันธ์ระหว่างลายคำและพื้นที่ภายในวิหารล้านนา
- 3) เพื่อเป็นการต่อยอดของความรู้และงานวิจัยที่เกิดจากการเก็บรวบรวมข้อมูลทางด้านกายภาพของลายคำ (ลวดลาย)

โดยตอบต่อบทสรุปประสงฆ์

ข้อที่ 1 เป็นการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างลายคำและพื้นที่ผ่านวิธีเก็บข้อมูลจากการรับรู้ ประสบการณ์ตรงและปรากฏการณ์ร่วมของกลุ่มประชากรตัวอย่าง โดยอาศัยคำอธิบายทาง “ทฤษฎีปรากฏการณ์วิทยา” ในสายสถาปัตยกรรมเข้ามาช่วยให้ทำความเข้าใจกระบวนการทำงานของปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในวิหาร และสามารถคลี่คลายความสัมพันธ์ระหว่างลายคำและพื้นที่ ที่สรุปได้ว่า กระบวนการของการทำงานของลายคำในเชิงปรากฏการณ์นั้น สามารถเกิดขึ้นโดยอาศัยปัจจัยทั้ง 5 หน่วยในการประกอบสร้างและช่วยให้ “หน้าที่” ของลายคำปรากฏตัวต่อประชากรตัวอย่างภายในพื้นที่วิหาร โดยผ่านการรับรู้ของคนเข้าไปใช้ภายในพื้นที่และเป็นตัวสร้างสัญลักษณ์ทางพื้นที่ กลายเป็นความสัมพันธ์ระหว่างลายคำและพื้นที่ จนสามารถกำหนดขอบเขตของพื้นที่ความศักดิ์สิทธิ์ เกิดเป็นความรู้สึกศรัทธา และเคารพในสถานที่นั้น ภายใต้การทำงานของกระบวนการทัศน์ทางปรากฏการณ์วิทยา ที่ว่า เกิดจากที่ประชากรตัวอย่างที่เป็น “ผู้กระทำ” ให้เกิดการรับรู้จากการทำ “หน้าที่” ของลายคำในฐานะ “ผู้กระทำ” โดยการช่วยจากปัจจัยต่างๆ ก่อให้เป็นปรากฏการณ์ภายในพื้นที่ ที่นำไปสู่การตีความและให้ความหมายของประชากรตัวอย่างจนกลายเป็นประสบการณ์และประสบการณ์ที่เกิดใหม่ สามารถเกิดขึ้นได้โดยต้องมีพื้นฐานของประสบการณ์เดิม/พื้นที่เพ ที่ทำหน้าที่เป็นเหมือนหน่วยบันทึกข้อมูล เมื่อพบเหตุการณ์ จะเกิดการดึงเอาประสบการณ์เดิมจากหน่วยความทรงจำกลับมาผ่านการ “ตีความ” และ “ให้ความหมาย” ใหม่ ในขณะที่ประชากรตัวอย่าง “รู้ตัวตนเอง” ในฐานะอัตบุคคลกับปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นตรงหน้า

จากนั้นจะเกิดการสร้าง “ภาพปรากฏ” ในรูปของความเชื่อในโลกของความศรัทธาบันทึกลงในความทรงจำ โดยเป็นการทำงานแบบย้อนกลับเข้าไปซ้ำมาของกระบวนการนี้อีกครั้ง

ข้อที่ 2 เป็นการค้นพบ “หน้าที่” ของลายคำผ่านการค้นหาและใช้ปัจจัยทั้ง 5 หน่วยในฐานองค์ประกอบที่ประกอบสร้างปรากฏการณ์ภายในพื้นที่วิหาร อีกทั้งยังเป็นปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการรับรู้ที่เกิดจากความสัมพันธ์ระหว่างลายคำและพื้นที่ภายในวิหารล้านนา และช่วยให้ลายคำทำหน้าที่ของมันเองผ่านการเชื่อมต่อและกระตุ้นของหน่วยวิจัยสู่การรับรู้และตีความออกมาใน ช่วงเวลาที่ปรากฏการณ์เกิดขึ้น มีหลายปัจจัยที่ซ้อนทับกันยากต่อการแยกออกมา แต่ในงานวิจัยชิ้นนี้พยายามให้ปัจจัยดังกล่าว เป็นเครื่องมือในการคลี่คลายและอธิบายกระบวนการทำงานของลายคำ และปรากฏการณ์ร่วม จึงแยกปัจจัยออกมาเพื่อทำความเข้าใจในความสัมพันธ์ระหว่างลายคำและพื้นที่ภายในวิหาร

ข้อที่ 3 เพื่อเป็นการต่อยอดของความรู้และงานวิจัยที่เกิดจากการเก็บรวบรวมข้อมูลทางด้านกายภาพของลายคำ (ลวดลาย) ที่ยังขาดความรู้ของลายคำในแง่มุมที่ลายคำสามารถเป็น “ผู้กระทำ” ที่มี “หน้าที่” ในการสื่อสารและกระตุ้นให้เกิดการรับรู้เชิงปรากฏการณ์จนเกิดการการตีความนำไปสู่การตั้งเอาประสบการณ์เดิมมาสู่ความรู้สึกประทับใจและศรัทธาของพุทธศาสนานั่นเอง

6.2 ปัญหาของงานวิจัย

6.2.1 งานวิจัยชิ้นนี้ใช้ประชากรตัวอย่างทั้งจำนวน 4 คนด้วยกัน เนื่องจากในการคัดเลือกประชากรตัวอย่าง จำเป็นต้องมีการพูดคุยเพื่อสืบค้นถึงประสบการณ์เดิมและพื้นเพ จึงใช้ระยะเวลาในการคัดเลือกค่อนข้างมาก จึงทำให้สามารถคัดเลือกประชากรตัวอย่างได้ 4 คนเท่านั้น อีกทั้งเนื่องจากใช้ประชากรตัวอย่างจำนวน 4 คนที่มีอายุในช่วงวัยรุ่นจึงเป็นเพียงปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นกับบุคคลทั้ง 4 คนเท่านั้น และปรากฏการณ์ที่ว่านี้อาจจะไม่เกิดขึ้นกับบุคคลอื่นก็ได้ ดังนั้นงานวิจัยชิ้นนี้จึงอธิบายปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นจากข้อมูล การวิเคราะห์ และขั้นตอนต่างๆ จากประชากรตัวอย่างทั้ง 4 คนนั่นเอง

6.2.2 ปัญหาในเรื่องของการจำลองบรรยากาศเดิมในอดีต เพื่อใช้สืบค้นและตอบคำถามที่ว่าบรรยากาศในอดีตนั้นเกิดปรากฏการณ์ภายในวิหารดีควาอย่างไร และใช้เปรียบเทียบกับข้อมูลในปัจจุบัน เมื่อลองทดสอบจำลอง พบว่าไม่สามารถจำลองได้ เนื่องจากปัจจัยด้านกายภาพได้เปลี่ยนแปลงไปมากมาย อีกทั้งไม่รับการอนุญาตจากทางวัด เนื่องจากวิหารทั้ง 5 วิหาร มีข้อห้าม คือ ห้ามจุดธูปเทียน ภายในวิหาร เพราะวิหารทั้ง 5 วิหารเป็นวิหารไม้และมีความเก่าแก่มาก และเกรงว่าจะเกิดไฟไหม้ได้ ทางวัดจึงยกเลิกการจุดธูปเทียน

ภายในวิหาร ทำให้ไม่สามารถจำลองบรรยากาศเดิมในอดีต โดยใช้แสงเทียนเป็นตัวสร้างบรรยากาศและปรากฏการณ์ในอดีตได้

- 6.2.3 ปัญหาเรื่องเวลาของประชากรตัวอย่างที่มีข้อจำกัดในการเก็บข้อมูล เนื่องจากการเก็บข้อมูลนั้นต้องอาศัยระยะเวลาเก็บข้อมูลในจำนวนหลายครั้ง ทำให้ประชากรตัวอย่างบางคนไม่สะดวกจึงทำให้การเก็บข้อมูลต้องเลื่อนไปเนื่องจากในการเก็บข้อมูลประชากรตัวอย่างทั้ง 4 คนต้องเก็บพร้อมกัน ในช่วงเวลาเดียวกัน

6.3 ปัญหาในการทำวิจัย

- 6.3.1 ในการวิจัยพบว่า ผู้วิจัยมีปัญหาเรื่องคลั่งคลายทฤษฎีเนื่องจากการศึกษาในแนวปรากฏการณ์วิทยาศาสตร์สมัยใหม่ที่มีความซับซ้อนและละเอียดอ่อน มีหนังสือและงานวิจัยที่สนับสนุนอยู่ในจำนวนที่ไม่มาก ผู้วิจัยจึงจำเป็นต้องค้นคว้าและสรุปแนวทางการวิจัยที่มีแนวทางในทิศทางเดียวกัน จึงทำให้งานวิจัยชิ้นนี้มีระยะเวลาการทำงานที่นานพอสมควร

- 6.3.2 ในเบื้องต้น ผู้วิจัยไม่สามารถกำหนดจุดยืนของงานวิจัยและผู้วิจัยได้ชัดเจน อีกทั้งมีปัญหาเรื่องการค้นหาและคัดแยกปัจจัยเพื่อใช้อธิบายข้อมูลที่ได้รับจากประชากรตัวอย่างเมื่อกำหนดจุดยืนของงานวิจัยได้ ทำให้สามารถอธิบายและแบ่งแยกข้อมูลในการอธิบายผ่านหน่วยวิจัยให้เข้าใจมากขึ้น

- 6.3.3 ปัญหาสำคัญสำคัญในงานวิจัย คือ เรื่องการเขียนและอธิบายในจุดยืนของผู้วิจัยที่ต้องคำนึงอยู่เสมอว่าคือ “ผู้เรียบเรียง” เท่านั้น ในช่วงแรกของงานวิจัยมีเสียงสะท้อนที่ไม่สามารถแบ่งแยกออกจากกันระหว่างผู้วิจัยและประชากรตัวอย่างได้ ทำให้เกิดความสับสนอย่างมาก เรื่องการคลั่งคลายกระบวนการทำงานของกระบวนการค้นพบปรากฏการณ์วิทยาศาสตร์ใช้เวลาค่อนข้างมาก เนื่องจากเกิดจากความเข้าใจงานการอธิบายข้อมูลไม่ชัดเจนและคลุมเครือ ทำให้ผู้วิจัยต้องทบทวนทฤษฎีปรากฏการณ์วิทยาศาสตร์อยู่หลายครั้ง เพื่อตรวจสอบความเข้าใจและความถูกต้อง

- 6.3.4 ปัญหาสุดท้าย คือ ข้อมูลที่ค่อนข้างมาก และหลายชนิดที่ยากต่อการเชื่อมโยงข้อมูลทั้งหมดเข้าด้วยกัน ไม่ว่าจะเป็นข้อมูลจากการเก็บข้อมูลของผู้วิจัยที่ปรากฏในการจดบันทึก ค้นคว้า สัมภาษณ์ รูปแบบเสียงบันทึกและรูปถ่ายกับข้อมูลด้านประสบการณ์ของประชากรตัวอย่างทั้ง 4 คน ผ่านการจดบันทึก รูปแบบเสียงบันทึก และรูปถ่าย ซึ่งข้อมูลทั้งหมดผู้วิจัยใช้เวลาในการสังเคราะห์และสรุปโดยย่อปรากฏในบทสังเคราะห์งานวิจัยอยู่ในระยะเวลาที่นานมาก

6.4 ข้อเสนอแนะในการศึกษาขั้นต่อไป

จากการศึกษา“ความสัมพันธ์เชิงปรากฏการณ์วิทยาระหว่างลายคำและพื้นที่ของวิหารล้านนา” เป็นการศึกษาเพื่อค้นคว้าและคลี่คลายหน้าที่ของลายคำผ่านปรากฏการณ์ร่วมของความสัมพันธ์ระหว่างลายคำและพื้นที่ของวิหาร เพื่อเป็นประโยชน์ต่อผู้ที่สนใจศึกษาต่อไป มีข้อเสนอแนะในการวิจัยคือ

ในการศึกษางานวิจัยใน แนวทางทฤษฎีปรากฏการณ์วิทยาในงานสถาปัตยกรรมที่เน้นศึกษากระบวนการทัศน์ที่วาดด้วยปรากฏการณ์วิทยาในงานสถาปัตยกรรม ผ่านการเก็บข้อมูลแบบเชิงคุณภาพของประสบการณ์ร่วมของประชากรตัวอย่างต้องอาศัยหน่วยวิจัยที่สามารถวัดค่าและอธิบายผ่านข้อมูลและกรอบมองแบบทฤษฎีปรากฏการณ์วิทยา ในการศึกษาควรกำหนดจุดยืนของผู้วิจัยประชากรตัวอย่างและปัจจัยที่ค้นหาอย่างชัดเจน เพื่อสามารถตอบคำถามงานวิจัยได้อย่างคลี่คลายการใช้ประสบการณ์ของประชากรตัวอย่างมาคลี่คลายต้องอาศัยความเข้าใจ และจุดยืนที่ชัดเจนของงานวิจัย เพื่อป้องกันไม่ให้ข้อมูลเกิดการแทรกซ้อนเสียงของผู้วิจัย เนื่องจากข้อมูลเป็นการเก็บแบบบรรยาย ข้อมูลเป็นลักษณะของคำพูดของประชากรตัวอย่างดังนั้นจึงเป็นที่ต้องระวังในการเรียบเรียงข้อมูล

ในการศึกษาปัจจัยด้านกายภาพจำเป็นต้องศึกษาจะต้องศึกษาถึงประวัติศาสตร์ของวัดอย่างถี่ถ้วนเพราะประวัติศาสตร์ของวัดจะย้อนให้เห็นถึงปัญหาต่างๆ ที่ส่งผลมาสู่ปัจจุบัน โดยเฉพาะปัญหาที่เกิดจากการบูรณะ ผู้วิจัยจะต้องคลี่คลายปัจจัยนั้นๆ ออกมาอย่างเป็นเหตุเป็นผล จึงจะสามารถทำให้เข้าใจถึงปรากฏการณ์ภายในวิหาร ณ ปัจจุบันได้ดี อีกทั้งข้อมูลที่ได้รับจากกระบวนการวิจัยนั้นมีมากและหลากหลายชนิด ผู้วิจัยจะต้องเรียบเรียงความสำคัญของข้อมูลจัดเป็นหมวดหมู่ของชุดข้อมูล เช่น ข้อมูลทางกายภาพ, ข้อมูลทางประสบการณ์ ทั้งของผู้วิจัยและประชากรตัวอย่างแล้วนำมาคลี่คลายและจัดหมวดหมู่ใช้อย่างเหมาะสม โดยจะต้องออกแบบโครงในการเขียนงานวิจัยให้ชัดเจนเป็นหัวข้อเสีย ก่อนเพื่อหลีกเลี่ยงการเขียนที่สับสนและซ้ำซ้อน

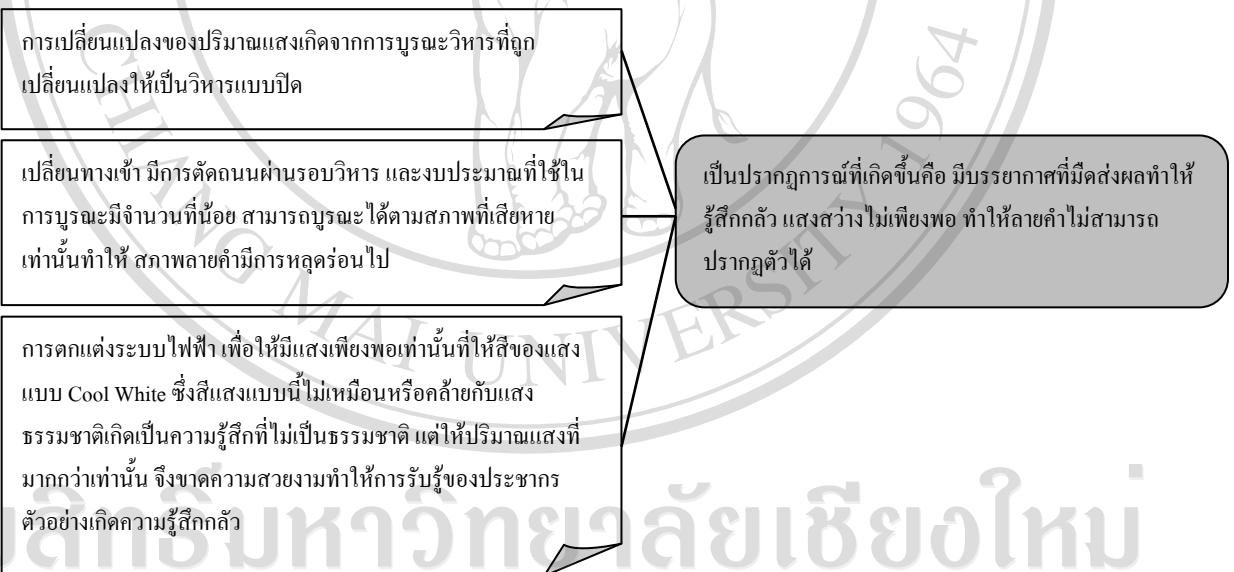
จำเป็นต้องค้นหาปัจจัยที่สามารถวัดค่าประสบการณ์ได้ มีที่มาที่ไป และสามารถอธิบายอย่างชัดเจน เนื่องจากมีปัจจัยหลายอย่างที่ไม่สามารถมองเห็นได้ และมีความคล้ายคลึงกันในทุกวิหาร ดังนั้นในการแบ่งปัจจัยจึงเป็นวิธีการที่ซับซ้อน เพราะปัจจัยในการเกิดประสบการณ์อยู่ในกระบวนการที่ทับซ้อนกัน และเกิดขึ้นอย่างรวดเร็วของความรู้สึกนึกคิดของประชากรตัวอย่าง

เมื่อศึกษาถึง “หน้าที่” ของลายคำผ่านปรากฏการณ์ร่วมของความสัมพันธ์ระหว่างลายคำและพื้นที่ของวิหาร พบว่าปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในพื้นที่ มีการเปลี่ยนแปลงไปจากอดีตอย่างมาก และส่งผลการรับรู้ของผู้ที่เข้ามาภายในวิหารเกิดการเปลี่ยนแปลงความรู้สึก ความเชื่อ ผู้วิจัยเชื่อว่าการเปลี่ยนแปลงด้านกายภาพของวิหาร และหน่วยวิจัยอื่นๆ มีอิทธิพลต่อการทำหน้าที่และการ

ปรากฏตัวของลายคำ เนื่องจากเมื่อพิจารณาจากผลสรุปของการเก็บข้อมูลของวิหารทั้ง 5 วิหารนั้น พบว่าประชากรตัวอย่างสามารถรับรู้ปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นของความสัมพันธ์ระหว่างลายคำและพื้นในวิหารนั้นแตกต่างกันไปตามสภาพของการเปลี่ยนแปลงทางกายภาพ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องสภาพแวดล้อม โครงสร้าง แสง และลวดลายของลายคำ ทุกปัจจัยล้วนส่งผลต่อการทำหน้าที่และปรากฏตัวของลายคำตามการเปลี่ยนแปลงทางปัจจัยด้านกายภาพ เนื่องจากเบื้องต้นผู้วิจัยได้กำหนดและคัดเลือกประชากรตัวอย่างที่มีประสบการณ์และพื้นที่คล้ายคลึงกันมากที่สุด ดังนั้นการเปลี่ยนแปลงทางความเชื่อและปรากฏการณ์ในวิหารนั้น น่าจะมีสาเหตุสำคัญมาจากการเปลี่ยนแปลงทางกายภาพของวิหารนั่นเอง โดยสามารถแบ่งการแก้ไขปัญหาและเสนอแนะแต่ละวิหารได้ดังนี้ คือ

6.4.1 วิหารวัดปราสาท วัดปราสาท จ.เชียงใหม่

จากตารางและข้อมูลทั้งหมดสามารถสรุปกลไกและกระบวนการเกิดปรากฏการณ์ในวิหารปราสาทได้โดย จะคลี่คลายถึงปัจจัยต่างๆ ตลอดจนอุปสรรคที่ทำให้ปรากฏการณ์เกิดการเปลี่ยนแปลงไปดังนี้คือ

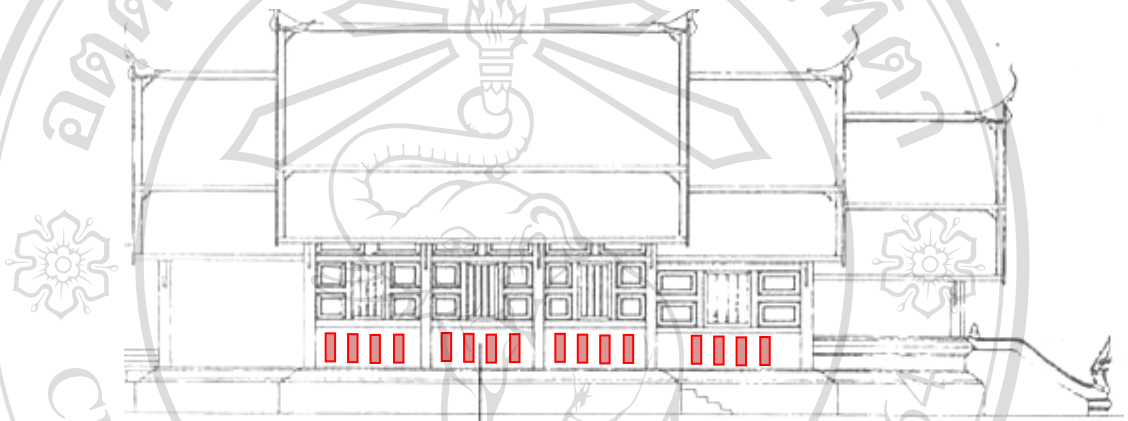

แผนภูมิที่ 6.1 แสดงปัญหาที่มีของวิหารปราสาท

จากแผนภูมิด้านบนจะเห็นปัญหาของวิหารใหญ่ 3 ข้อ ซึ่งเป็นสาเหตุหลักที่ทำให้เกิดปรากฏการณ์ที่เปลี่ยนแปลง ดังนั้นผู้วิจัยจึงจัดทำข้อเสนอแนะที่จะแก้ไขปัญหาที่จะสามารถแก้ไขและทำให้ปรากฏการณ์ภายในวิหารสภาพเดิมและคงอยู่ด้วยความศักดิ์สิทธิ์นั้นเองได้ดังนี้คือ

- 1) เนื่องจาก ภายในวิหารมีบรรยากาศที่มืดไม่สามารถมองเห็นลายคำได้ชัดเจน ประกอบวิหารมีช่องเปิดเล็กทำให้แสงที่เข้ามาได้น้อยลง

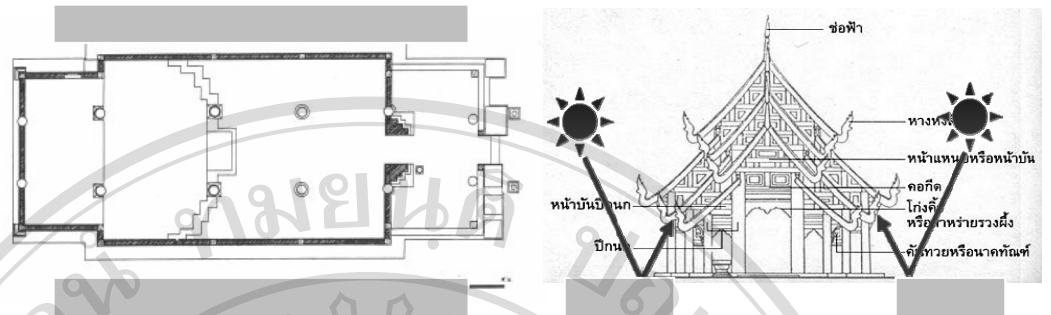
ข้อเสนอแนะ คือ ทำช่องเปิดเพิ่ม เนื่องจากการปิดผนังส่วนในทำให้ช่องแสงรอบวิหารหายไป ดังนั้นผู้วิจัยจึงเสนอแนะให้ทางวัดทำช่องเปิดเพิ่ม หรือติดตั้งระบบแสงสว่างที่ช่วยทำให้ลายคำสามารถปรากฏตัวและทำหน้าที่ของมันได้อย่างมีประสิทธิภาพ อีกทั้งยังเป็นตัวอย่างแก่วิหารแห่งอื่นที่มีการบูรณะ โดยการปิดผนังให้ค้ำเนื่องของแสงและลมที่จะเปลี่ยนแปลงไปตามการปิดทึบของผนัง โดยสามารถใช้วิหารแก้คือ ทำช่องลมและช่องแสงเพิ่ม ตลอดแนวของผนัง หรือใช้วัสดุที่แสงสามารถผ่านเข้ามาได้ เช่น บล็อกแก้ว กระฉก เป็นต้นดังรูปรูปภาพด้านล่างนี้

ภาพที่ 6.1 ภาพแสดงแก้ไขปัญหาของวิหารปราสาทโดยการเพิ่มช่องเปิดให้มากขึ้นเพื่อรับแสงที่มาจากภายนอก

ทั้งนี้ สำหรับผู้ที่บูรณะและเปลี่ยนแปลง โครงสร้างของวิหารควรคำนึงถึงปัญหาตรงนี้และใช้ข้อเสนอแนะนี้เป็นตัวอย่างในการทำงานต่อไป เพราะปัจจัยด้านแสงสว่างเป็นปัจจัยสำคัญในการทำงานของลายคำที่ใช้หลักการของสีทองสะท้อนแสงเพื่อปรากฏตัวออกมาในรูปของสัญลักษณ์ที่แปรเปลี่ยนเป็นความรู้สึกสู่ความศักดิ์สิทธิ์แก่ผู้ที่พบเห็น

- 2) อีกทั้งการเรียงลำดับการรับรู้ครั้งแรกไม่สมดุลเนื่องจากวิหารมีการเปลี่ยนแปลงทางเข้าออก ลานทรายหน้าวิหารถูกปรับเปลี่ยนเป็นถนน และมีเสียงดังอย่างมากมาจากการสัญจรไปมาของผู้คน ส่งผลให้ผลที่ได้จากการรับรู้ของประชากรตัวอย่างทั้ง 4 คน ไม่สามารถตีความและให้ความหมายของวิหารได้ออกมาในรูปของจินตนาการแห่งพื้นที่ของความศักดิ์สิทธิ์และเคารพได้นั่นเอง
- ข้อเสนอแนะ คือ ส่งเสริมการจัดภูมิทัศน์ จัดทำป้ายให้ชัดเจนลำดับการเดินเข้าไปของคน เนื่องจากการรับรู้ในครั้งแรกและลำดับภาพที่เห็นของคนที่เข้าตั้งแต่จากภายนอกสู่ภายในมีผลต่อการกระตุ้นการรับรู้ตัวเอง และจัดทำลานทรายหรือบ่อน้ำรอบวิหารที่สามารถเป็นตัวสะท้อนแสงแดดจากภายนอกสู่วิหารได้ดียิ่งขึ้น

ภาพที่ 6.2 ภาพแสดงแก้ไขปัญหาของวิหารปราสาทโดยการเพิ่มลานทราย หรือบ่อน้ำเพื่อเพิ่มการสะท้อนของแสงสู่ภายในวิหาร

ทั้งนี้การแก้ไขปัญหานี้ไม่ได้มีประโยชน์แค่เพียงวิหารปราสาทเท่านั้น แต่สามารถนำไปประยุกต์ใช้ต่อผู้ที่สนใจจะออกแบบหรือสร้างอาคารที่ต้องการใช้ลายคำภายในหลักการนี้จะช่วยทำให้ลายคำสามารถปรากฏตัวได้ดียิ่งขึ้น เนื่องจากจุดยืนหลักของการเกิดปรากฏการณ์ที่มาจากลายคำนั้น มาจากสีทองที่มีคุณสมบัติสะท้อนแสงและส่งผลที่ระยิบระยับดูสวยจับตาแก่ผู้ที่พบเห็น ดังนั้นการใช้วิธีการที่เก่าแก่ของอดีตมาใช้ในการสร้างลานทรายหรือบ่อน้ำนอกจากจะช่วยให้เกิดประโยชน์แล้วยังมีความหมายในเชิงลึกลับคือ ลานทรายที่ว่านั้นตามพุทธศาสนาถือว่าเป็นเสมือนทะเลศรีรัตนครุที่จะพาผู้การข้ามไปดั่งดินแดนสวรรค์นั่นเอง

- 3) การติดตั้งไฟไม่สมดุลและให้ความรู้สึกเหมือนแสงธรรมชาติ ทำให้การสะท้อนตัวของสีทองของลายคำไม่สามารถปรากฏและทำงานได้อย่างประสิทธิภาพ

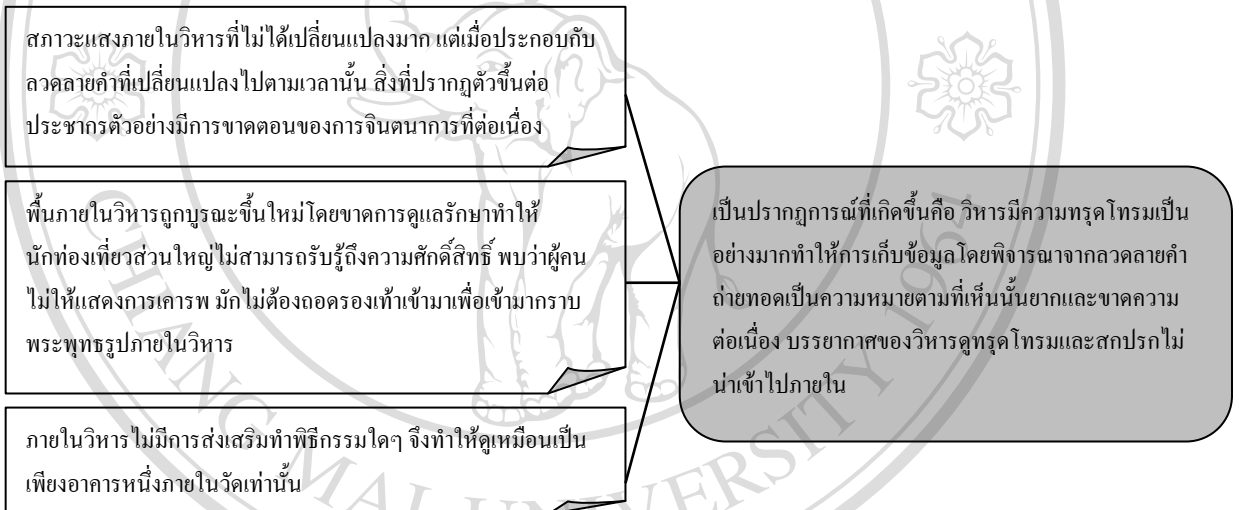
ข้อเสนอแนะ คือ ปรับปรุงระบบไฟฟ้าใหม่โดยใช้หลอดไฟแบบหลอดฟลูออเรสเซนต์ (Fluorescent) แบบประหยัดไฟที่มีสีแบบ Warm light เนื่องจากให้แสงที่เปรียบเทียบกับแสงจากธรรมชาติและแสงเทียนมากที่สุด อีกทั้งหลอดอินแคนเดสเซนต์ (Incandescent) นั้นมีอัตราการการใช้ไฟฟ้าที่มากจึงไม่เหมาะนำมาใช้ และการปรับปรุงระบบแสงสว่างนั้นควรคำนึงการเกิดแหล่งแสง ภูมิทัศน์ และความกลมกลืนควรมีการวางแผนและผู้มีความรู้เรื่องแสงโดยตรง เพื่อความธรรมชาติและสวยงามดังวิหารลายคำที่มีการวางตำแหน่งของหลอดไฟที่หลบสายตาแก่ผู้พบเห็นแต่สามารถให้แสงที่กลมกลืนทั้งวิหารนั่นเอง ทั้งนี้การรับรู้ของคนในปัจจุบันได้เกิดการเปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัยเนื่องจากในสมัยมีการใช้วิหารเฉพาะช่วงเวลาเช้า กลางวัน และเย็นเป็นส่วนใหญ่ จึงมีแสงที่สว่างแบบสลัวๆ แต่คนในสมัยนั้นก็สมารถรับรู้ได้ว่าสวยงามและศักดิ์สิทธิ์ อีกทั้งมีการนำกระจกหรือศิลปะอื่นๆ เข้ามาช่วย แต่ในยุคสมัยนี้ค่ามาตรฐานในการรับรู้ความสวยงามนั้นถูกเปลี่ยนแปลงไปทำให้ความสวยงาม คุณลักษณะของ

ภายในวิหารลายคำกลายเป็นค่ามาตรฐานที่ใช้วัดและตีค่าความสวยงามและความหมายของสถานที่อื่นๆ

จากข้อเสนอแนะของวิหารปราสาททั้งหมดไม่ได้เป็นเพียงแค่การแก้ไขปัญหาเบื้องต้นเท่านั้น แต่ยังมีประโยชน์ต่อผู้ที่สนใจ บูรณะ สร้าง และออกแบบอาคารเป็นข้อศึกษาและบทเรียนก่อนทำการการทำงานในขั้นต่าง ๆ นั้นเอง

6.4.2 วิหารน้ำเต้าม วัดพระธาตุลำปางหลวง จ. ลำปาง

จากตารางและข้อมูลทั้งหมดสามารถสรุปกลไกและกระบวนการเกิดปรากฏการณ์ในวิหารน้ำเต้ามได้โดย จะคลี่คลายถึงปัจจัยต่างๆ ตลอดจนอุปสรรคที่ทำให้ปรากฏการณ์เกิดการเปลี่ยนแปลงไปดังนี้คือ

แผนภูมิที่ 6.2 แสดงปัญหาที่มีของวิหารน้ำเต้าม

จากแผนภูมิด้านบนจะเห็นปัญหาของวิหารใหญ่ 3 ข้อซึ่งเป็นสาเหตุหลักที่ทำให้เกิดปรากฏการณ์ที่เปลี่ยนแปลง ดังนั้นผู้วิจัยจึงจัดทำข้อเสนอแนะที่จะแก้ไขปัญหาที่จะสามารถแก้ไข และทำให้ปรากฏการณ์ภายในวิหารสภาพเดิมและคงอยู่ด้วยความศักดิ์สิทธิ์นั้นเองได้ดังนี้คือ

- 1) ภายในวิหารทรุดโทรมมาก ทั้งพื้น ลายค่าที่หลุดร่อนเป็นจำนวนมาก ไม่มีการดูแลรักษา หรือประดับเพิ่มเติม ระบบแสงสว่างไม่มีการเดินระบบไฟเพื่อความสวยงามทำให้ไม่สามารถมองเห็นลายค่าได้ชัดเจน เพราะติดตั้งไฟที่ไม่สมดุลและให้ความรู้สึกเหมือนแสงธรรมชาติ ทำให้การสะท้อนตัวของสีทองของลายค่าไม่สามารถปรากฏและทำงานได้อย่างประสิทธิภาพ

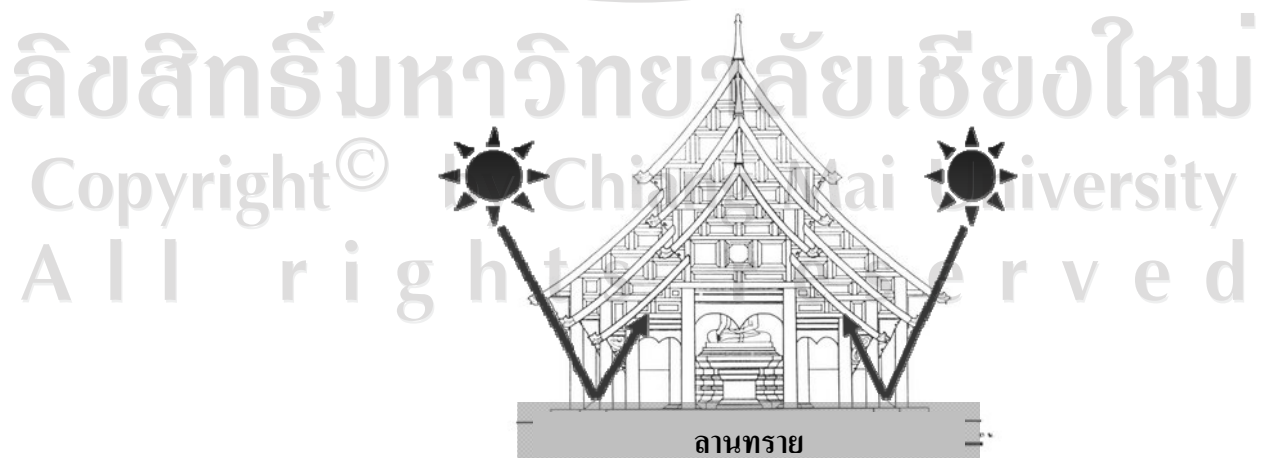

ข้อเสนอแนะ คือ เร่งบูรณะสภาพของลายคำโดยใช้ช่างที่มีฝีมือและความรู้เพียงในการบูรณะเนื่องจากจากการวิจัยพบว่าการบูรณะวิหารโดยช่างขาดฝีมือและหลักการในการซ่อมแซมดังรูปด้านล่างนี้

ภาพที่ 6.3 ภาพแสดงการซ่อมแซมของวิหารน้ำแต้ม

- จากภาพจะเห็นได้ว่าการมีบูรณะโดยขาดความรู้และประณีตอย่างมาก ซึ่งจะส่งผลลวกลายที่เก่าแก่ให้เปลี่ยนแปลงไป ประกอบการบูรณะของวิหารบูรณะเพื่อแก้ต้องการซ่อมแซมเท่านั้น อีกทั้งวิหารมีความสกปรกอย่างมาก ควรให้มีการจัดทำความสะอาดอย่างสม่ำเสมอ และจัดทำพื้นของวิหารโดยการปูกระเบื้องหรือทำพื้นปูขัดมันเพื่อความสะอาดนั่นเอง และจัดทำติดตั้งระบบไฟฟ้าเพื่อส่งเสริมความสวยงามภายใน
- 2) มีการเปลี่ยนลานทรายด้านนอกเป็นพื้นบล็อกตัวหนอนทำให้แสงที่เข้ามาได้น้อยลง
- ข้อเสนอแนะ คือ ควรจัดทำลานทรายรอบวิหาร เพื่อการสะท้อนของแสงแดดที่เคยมีดังเช่นอดีตนั่นเอง เนื่องจากในปัจจุบันมีการปูบล็อกตัวหนอนมาแทนที่ทำให้รอบวิหารไม่สามารถสะท้อนแสงแดดสู่ภายในวิหารได้เหมือนเดิม

ภาพที่ 6.4 ภาพแสดงแก้ไขปัญหของวิหารปราสาทโดยการเพิ่มลานทราย หรือบ่อน้ำเพื่อเพิ่มการสะท้อนของแสงสู่ภายในวิหารน้ำแต้ม

- 3) ปัญหาที่สำคัญที่สุดคือ ทางวัดไม่ได้ส่งเสริมให้วิหารมีกิจกรรมทางศาสนา ทำให้วิหารเหมือนเป็นอาคารแห่งหนึ่งเท่านั้นภายในวัด
- ข้อเสนอแนะ** คือ ทางวัดควรจัดทำส่งเสริมให้มีกิจกรรมเพื่อส่งเสริมพิธีกรรมทางศาสนา เนื่องจากวิหารน้ำแต้มเป็นวิหารหนึ่งในสามของวัดพระธาตุลำปางหลวงดังนั้นในการประกอบพิธีกรรมจึงไม่ได้ทำอย่างทั่วถึง ส่งเสริมให้มีการกราบไหว้ มีป้ายบอกประวัติและที่มาของวิหารเพื่อความเข้าใจเบื้องต้นต่อผู้ที่เข้ามาในวิหาร เสมือนเป็นการกำหนดความหมายและสร้างปรากฏการณ์ที่จะเกิดขึ้นได้เมื่อพบเห็นนั่นเอง โดยผ่านวิธีการให้ความรู้ ความหมายไว้แล้วตั้งแต่ต้น

6.4.3 วิหารลายคำ วัดพระสิงห์วรมหาวิหาร จ. เชียงใหม่

จากตารางและข้อมูลทั้งหมดสามารถสรุปกลไกและกระบวนการเกิดปรากฏการณ์ในวิหารลายคำได้ โดยจะคลี่คลายถึงปัจจัยต่างๆ ตลอดจนอุปสรรคที่ทำให้ปรากฏการณ์เกิดการเปลี่ยนแปลงไปดังนี้คือ

แสงสว่างที่คงที่และกระจายทั่วทั้งวิหารทำให้บรรยากาศโดยรวมดูไม่เปลี่ยนแปลงตั้งแต่เข้ายื่นยื่น แสดงให้เห็นว่า มีการรับรู้เป็นประสบการณ์ภายในวิหารได้เป็นอย่างดี

เมื่อลองวิเคราะห์ในส่วนการเก็บข้อมูลทั้งด้านกายภาพและการบูรณะของวิหารลายคำตลอดจน การเก็บข้อมูลด้านประสบการณ์ของประชากรตัวอย่างพบว่าจะระดับและปริมาณแสงภายในวิหารนั้น ส่งผล การรับรู้ที่สัมพันธ์กันอย่างไรทำให้การเก็บข้อมูลส่งผลให้สามารถบรรยายภาพต่อสิ่งที่เห็นและรู้สึกไปอย่างต่อเนื่องและได้ผลลัพธ์ไปในทางดี

มีการจัดภูมิทัศน์ทั้งภายนอกและภายใน ลวดลายมีความสมบูรณ์และสวยงามเป็นอย่างมาก

ปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นคือ เกิดการรับรู้ที่ต่อเนื่องของประชากรตัวอย่างทำให้เกิดการตีความและให้ความหมายอย่างมาก ก่อให้เกิดความรู้สึกศรัทธาและกำหนดขอบเขตพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ ทำให้เป็นเหมือน เป็นเครื่องมีย้อนดึงเอาความทรงจำอดีต เพราะมีการตีความ โดยดึงอดีตกลับมา

แผนภูมิที่ 6.3 แสดงปัญหาที่มีของวิหารลายคำ

จากแผนภูมิด้านบนจะเห็นตัวอย่างที่ดีของวิหารใหญ่ 3 ข้อซึ่งเป็นสาเหตุหลักที่ช่วยทำให้เกิดปรากฏการณ์ที่เปลี่ยนแปลง ดังนั้นผู้วิจัยจึงจัดทำข้อเสนอแนะที่ทำให้ปรากฏการณ์ภายในวิหารสภาพเดิมและคงอยู่ด้วยความศักดิ์สิทธิ์นั่นเองได้ดังนี้คือ

- 1) วิหารลายคำมีวิธีบูรณะและการจัดการดูแลวิหารเป็นอย่างระบบ ดังนั้นวิหารลายคำ น่าจะเป็นต้นแบบแก่วิหารอื่นๆ ได้ ไม่ว่าจะเป็นเรื่อง แสงสว่างที่คงที่และกระจายทั่ว ทั้งวิหารทำให้บรรยากาศโดยรวมดูไม่เปลี่ยนแปลงตั้งแต่เข้ายื่นยื่น แสดงให้เห็นว่า มีการรับรู้เป็นประสบการณ์ภายในวิหารได้เป็นอย่างดี วิหารมีเวลาปิด-เปิด และจัดระเบียบองค์ประกอบภายในวิหารเป็นระบบ

ข้อเสนอแนะ คือ ศึกษาและใช้วิธีการจัดระบบของวิหารลายคำเป็นแบบอย่างต่อวิหาร แห่งอื่น ที่น่าจะเป็นกรณีตัวอย่างแก่ช่าง สถาปนิกที่จะสร้าง ออกแบบโดยใช้ลายคำ ไม่ว่าจะ เป็นเรื่องของตำแหน่ง การลำดับความหมายของลวดลายที่ส่งเสริมการรับรู้ว่าการ สร้างวิหารควรมีองค์ประกอบอะไรประกอบบ้าง และคำนึงสิ่งใดบ้างนั่นเอง

- 2) การตกแต่งระบบไฟฟ้าที่เป็นแบบแผนงาน คำนึงถึงสีของแสง และการวางตำแหน่ง ของไฟ สร้างความกลมกลืนของอุปกรณ์ต่างๆ อีกทั้งลวดลายมีความสมบูรณ์เนื่องจาก ใช้ช่างที่มีฝีมือและมีความรู้ในการบูรณะ

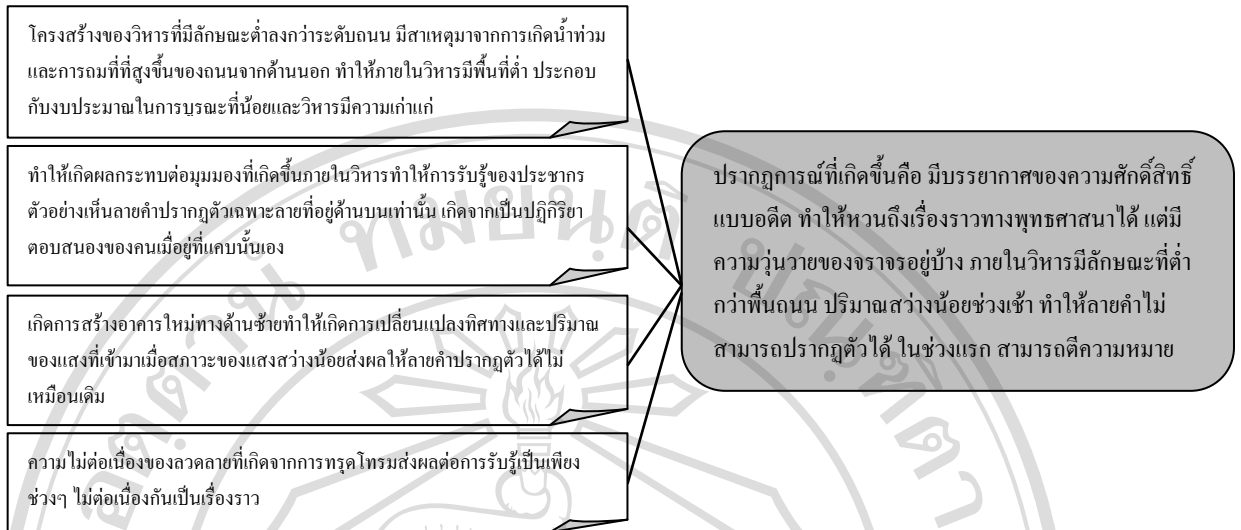
ข้อเสนอแนะ คือ ถึงแม้ว่าการใช้แสงแบบวิหารลายคำอาจจะไม่เหมือนดังอดีตทั้งหมด แต่เนื่องจากสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปทำให้ความสวยงาม รูปแบบที่ส่งผลต่อการรับรู้ ทัศนคติและให้ความหมายความงามแบบวิหารลายคำเป็นวิหารที่ช่วยทำให้เกิด ปรากฏการณ์ที่ส่งเสริมและสร้างความศักดิ์สิทธิ์ในพื้นที่ได้เอง

- 3) การจัดภูมิทัศน์ทั้งภายในและรอบวิหาร สูดทำยมีการจัดตั้งกฎระเบียบและส่งเสริม กิจกรรมภายในวิหารอยู่เสมอ

ข้อเสนอแนะ คือ การจัดภูมิทัศน์ของวิหารที่เป็นระบบเป็นตัวอย่างที่ดีแก่วิหารอื่นๆ ไม่ ว่าจะเป็นการใช้ไฟ ต้นไม้ และจัดระเบียบที่จอดรถ ถนน นักท่องเที่ยว ควรศึกษาเป็น ต้นแบบในการปรับปรุงทุกๆ ไปนั่นเอง

6.4.4 วิหารพระนางจามเทวี วัดปางกอก จังหวัด ลำปาง

จากตารางและข้อมูลทั้งหมดสามารถสรุปกลไกและกระบวนการเกิดปรากฏการณ์ใน วิหารได้โดย จะคลี่คลายถึงปัจจัยต่างๆ ที่ทำให้ปรากฏการณ์เกิดการเปลี่ยนแปลง ไปดังนี้คือ

แผนภูมิที่ 6.4 แสดงปัญหาที่มีของวิหารปกยางคก

จากแผนภูมิด้านบนจะเห็นปัญหาของวิหารปกยางคก 4 ข้อซึ่งเป็นสาเหตุหลักที่ทำให้เกิดปรากฏการณ์ที่เปลี่ยนแปลง ดังนั้นผู้วิจัยจึงจัดทำข้อเสนอแนะที่ทำให้ปรากฏการณ์ภายในวิหารสภาพเดิมและคงอยู่ด้วยความศักดิ์สิทธิ์นั่นเอง ได้ดังนี้คือ

- 1) เนื่องจากความเก่าแก่ของวิหารที่ขาดการบูรณะอย่างต่อเนื่องทำให้ลวดลายหายไปบางส่วน พื้นของวิหารต่ำกว่าถนนทำให้เกิดปรากฏการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไปโครงสร้างของวิหารที่มีลักษณะต่ำกว่าระดับถนน มีสาเหตุมาจากการเกิดน้ำท่วม และการถมที่สูงขึ้นของถนนจากด้านนอก ทำให้ภายในวิหารมีพื้นที่ต่ำ ประกอบกับงบประมาณในการบูรณะที่น้อยและวิหารมีความเก่าแก่และมีความวุ่นวายของการจราจรภายในวัด ข้อเสนอแนะ คือ จัดเร่งบูรณะลายคำภายในวิหาร และให้ความรู้แก่ชาวบ้าน พระที่ประจำในการรักษาลายคำ เนื่องจากมีการนำทองคำเปลวมาติดไว้ตามความเชื่อ แต่มันส่งผลต่อลวดลายที่อาจจะเลือนหายไป จัดทำป้ายบอกประวัติและสาเหตุของการเปลี่ยนแปลงแก่ผู้ที่พบเห็น เนื่องโครงสร้างของวิหารที่มีลักษณะต่ำกว่าระดับถนน มีสาเหตุมาจากการเกิดน้ำท่วม และการถมที่สูงขึ้นของถนนจากด้านนอกประกอบกับโครงสร้างมีความเก่าแก่อย่างมาก จึงเป็นยากที่จะบูรณะโดยการยกโครงสร้างแล้วปรับระดับพื้นที่ให้สูงกว่าระดับถนน อีกทั้งหากปรับระดับของพื้นที่ภายในวิหารให้สูงขึ้นโดยไม่ยกโครงสร้างจะทำให้พื้นที่ภายในและระดับความสูงของวิหารต่ำลงอาจจะส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของปรากฏการณ์ ดังนั้นข้อเสนอในการแก้ปัญหา คือ จัดทำทางเดินและทางเข้าสู่วิหารเพื่อสร้างความแตกต่างต่อระดับพื้นภายในและ

ภายนอกให้ชัดเจน อีกทั้งควรปูกระเบื้องภายในวิหารและจัดทำป้ายบอกระยะขอบเขต
พื้นภายในของวิหารให้ชัดเจน

- 2) ทำให้เกิดผลกระทบต่อมุมมองที่เกิดขึ้นภายในวิหารทำให้การรับรู้ของประชากร
ตัวอย่างเห็นลายคำปรากฏตัวเฉพาะลายที่อยู่ด้านบนเท่านั้น เกิดจากเป็นปฏิกิริยา
ตอบสนองของคนเมื่ออยู่ที่แค่นั้นเอง

ข้อเสนอแนะ คือ จัดทำป้ายบอกความสำคัญและความหมายของลวดลายต่างๆ ที่ไม่ได้
ความสนใจและพบเห็นเพื่อดึงดูดคนที่เข้ามาได้รับรู้ได้ทั่วถึงนั่นเอง

- 3) เกิดการสร้างอาคารใหม่ทางด้านซ้ายทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทิศทางและปริมาณของ
แสงที่เข้ามาเมื่อสภาวะของแสงสว่างน้อยส่งผลให้ลายคำปรากฏตัวได้ไม่เหมือนเดิม

ข้อเสนอแนะ คือ ติดตั้งระบบแสงสว่างเพิ่มในด้านซ้ายเพื่อทดแทนแสงสว่างที่หายไป

- 4) ทางวัดไม่มีการจัดระบบ และภูมิทัศน์ที่ส่งเสริม เพราะเมื่อคนเข้ามาในวิหารจะจอดรถ
รอบบริเวณวิหาร ทำให้ความไม่เรียบร้อยและความสกปรกของฝุ่นที่เข้ามา ทำให้
ประชากรตัวอย่างเมื่อเข้าไปใช้เวลาในการตีความและให้ความหมายเป็นเวลานาน

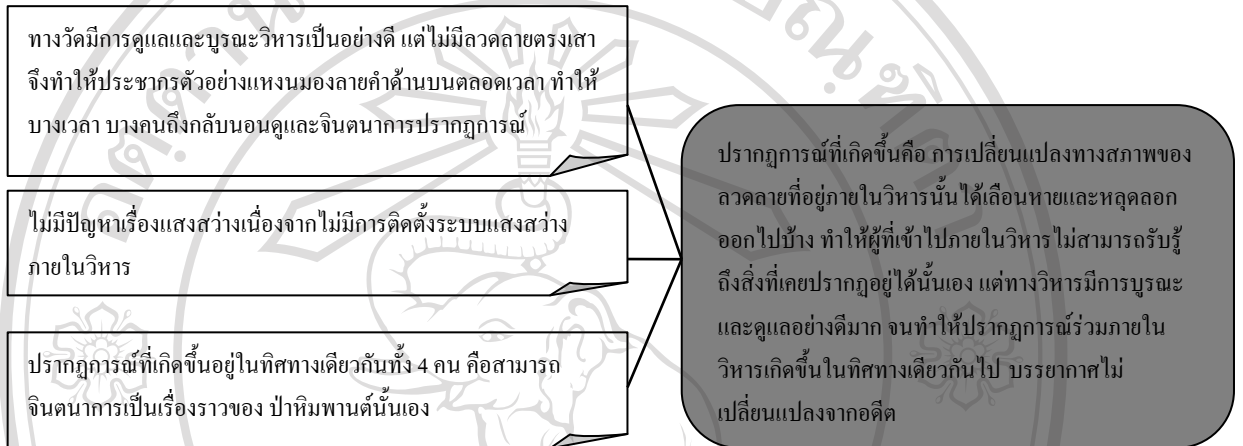
ข้อเสนอแนะ คือ การจัดภูมิทัศน์ใหม่โดยกำหนดพื้นที่จอดรถ ทางเข้า ถนน ตลอดจน
การใช้ต้นไม้ที่มีลักษณะเป็นพุ่มและมีขนาดไม่ใหญ่มากนัก เนื่องต้นไม้จะเป็นตัว
สะท้อนและป้องกันฝุ่นที่จะเข้ามาภายในวิหารหากใช้ต้นไม้ที่มีขนาดใหญ่อาจจะส่งผล
ต่อแสงแดดที่จะเข้าภายในวิหารได้ และจัดทำถนนหรือช่องทางเดินสู่วิหารให้เป็น
ระเบียบ ทั้งนี้ในการจัดทำภูมิทัศน์ใหม่ควรมีการวางแผนงานและทำข้อดีข้อเสียของ
การปรับปรุง เพื่อป้องกันการเปลี่ยนแปลงสู่ปรากฏการณ์ภายในวิหาร และควรจัดหาผู้
มีความรู้ความสามารถเข้ามาจัดทำแผนงานก่อนการทำปรับปรุง

ภาพที่ 6.5 แสดงการแก้ปัญหาโดยการใช้ต้นไม้และจัดที่จอดรถ

6.4.5 วิหารหลวง วัดไหล่หินหลวง จังหวัด ลำปาง

จากตารางและข้อมูลทั้งหมดสามารถสรุปกลไกและกระบวนการเกิดปรากฏการณ์ในวิหารไหล่หินหลวงได้โดย จะคลี่คลายถึงปัจจัยต่างๆ ที่ทำให้ปรากฏการณ์เกิดการเปลี่ยนแปลงไป ดังนี้คือ

แผนภูมิที่ 6.5 แสดงปัญหาที่มีของวิหารหลวง วัดไหล่หินหลวง

จากแผนภูมิภาพด้านบนจะเห็นตัวอย่างที่ดีของวิหาร 3 ข้อ ซึ่งเป็นสาเหตุหลักที่ทำให้เกิดปรากฏการณ์ในทิศทางเดียวกันนั่นเอง ดังนั้นผู้วิจัยจึงจัดทำข้อเสนอแนะที่จะแก้ไขปัญหาที่จะสามารถแก้ไขและทำให้ปรากฏการณ์ภายในวิหารสภาพเดิมและคงอยู่ด้วยความศักดิ์สิทธิ์นั้นเองได้ ดังนี้คือ

- 1) ภายในวิหารมีความเก่าแก่และทรุดโทรมของลวดลาย แต่เนื่องจากการบูรณะอย่างต่อเนื่องจากชาวบ้าน วัด และหน่วยอื่นๆที่เกี่ยวข้อง ถึงแม้ลวดลายหายไปบางส่วนจะหายไปแต่ก็เกิดปรากฏการณ์ที่ไม่ต่างจากอดีตมากนัก คือ ทำให้คนที่เข้ามารับรู้และตีความ ให้ความหมายเป็นเรื่องราว และความรู้สึกในทิศทางเดียวกัน
ข้อเสนอแนะ คือ จัดหาช่างหรือผู้ที่มีความรู้เกี่ยวกับการบูรณะวิหารแก่ชาวบ้านที่มีส่วนร่วมในการดูแลรักษาต่อไป
- 2) ไม่มีปัญหาเรื่องแสงสว่างเนื่องจากไม่มีการติดตั้งระบบแสงสว่างภายในวิหาร
ข้อเสนอแนะ คือ ติดตั้งระบบแสงสว่างเฉพาะจุดที่สำคัญเพื่อความปลอดภัย และความเป็นระเบียบเวลามิงานในเวลากลางคืน แต่ทั้งนี้ต้องมีการจัดทำแผนงานในการติดตั้งระบบแสงสว่างและสรรหาผู้ที่มีความรู้เพียงพอในการทำระบบโดยอาจจะศึกษากรณีตัวอย่างจากวิหารที่ผ่านในงานวิจัยชิ้นนี้เป็นกรณีศึกษา

3) ปราบกฏการณ์ที่เกิดขึ้นอยู่ในทิศทางเดียวกันทั้ง 4 คน คือสามารถจินตนาการเป็นเรื่องราวของป่าหิมพานต์นั่นเอง

ข้อเสนอแนะ คือ จัดทำป้ายบอกประวัติและสิ่งที่ค้นพบจากวิจัยชิ้นนี้ ตลอดจนความหมายที่ได้จากการเขียนลวดลายของช่าง เพื่อเป็นความรู้เบื้องต้นต่อนักท่องเที่ยวที่อาจจะไม่มีเวลาดำเนินการชม ดู และรับรู้ปรากฏการณ์เหมือนประชากรตัวอย่าง เพื่อนำไปสู่การตีความและให้ความหมายเป็นความศักดิ์สิทธิ์และเคารพนั่นเอง อีกทั้งเป็นกรณีศึกษาแก่สถาปนิกหรือช่างที่ต้องการเขียนลายค้ำบน โครงสร้าง ซึ่งสามารถสรุปได้ว่า การใช้ลวดลายที่ง่ายและเลียนแบบธรรมชาติมานั้นสามารถสื่อสารกับผู้พบเห็นได้ง่ายกว่าลวดลายที่แปรรูปออกมาเป็นสัญลักษณ์ทางวัฒนธรรม เช่น ลายดอกไม้ต่างๆ ลายต้นโพธิ์ ซึ่งจะสามารถสรุปและเสนอแนะการวางและใช้ลายค้ำในวิหารได้ ดังนี้คือ

- โครงสร้างรับน้ำหนัก ตำแหน่งที่ใช้วางลายค้ำควรอยู่ที่บริเวณ โครงสร้างค้ำบน เนื่องจากจะช่วยสร้างปรากฏการณ์ที่เสมือนเป็นสถานที่หนึ่งแล้วจะช่วยสลายโครงสร้างที่แข็งกระด้างออกไป
- เสาหลวง บริเวณเสามักจะใช้จำลองเป็นต้นไม้อำนาจของเทวดา สัตว์ต่างๆ ที่ทำหน้าที่เป็นเหมือนองค์รักษ์ผู้รักษา หรือเป็นตัวละครหนึ่งในเหตุการณ์นั่นเอง
- ฉากด้านหลังจะเป็นจุดสำคัญในการรับรู้ของวิหาร ดังนั้น เมื่อช่างได้กำหนดเนื้อเรื่องหรือเรื่องราวที่จะใช้สามารถวางลายค้ำที่เป็นหลักบนฉากหลังที่สอดคล้องกัน ดังกรณีตัวอย่าง วิหารลายค้ำ ที่จำลองปราสาททองลงไป วิหารน้ำเต้าที่จำลองต้นโพธิ์ 3 ต้น
- ผนังด้านข้างวิหารและประตูหน้าต่างที่โดนแสงแดด ควรใช้ลวดลายที่มีขนาดใหญ่ มีลวดลายที่เข้าใจง่าย หรือมีเนื้อหาของงานไม่มากนัก เนื่องจากผนังหรือประตูหน้าต่างจะเป็นส่วนที่โดนแสงแดดจากภายนอกมาก อาจจะทำให้บางเวลาเกิดการสะท้อนจนเกิดแสงที่จ้าจนไม่สามารถมองเห็นได้ เนื่องจากแสงแดดเป็นปัจจัยที่ควบคุมไม่ได้ขึ้นกับสภาพอากาศ เวลา และภูมิประเทศนั่นเอง อีกทั้งในการเขียนลวดลายที่บริเวณประตู หน้าต่างจะนิยมเขียนเป็นรูปของเทพเทวดา และยักษ์ต่างๆ เพื่อบ่งบอกความหมายของการดูแลรักษา อาณาเขตของพื้นที่ที่มีความศักดิ์สิทธิ์ ส่วนผนังด้านข้างมักเขียนเป็นเรื่องราวที่เข้าใจได้โดยง่ายมีการสร้างความต่อเนื่องของงานเพื่อสร้างความน่าสนใจและใช้เวลาในการดูพิจารณาในการมองนั่นเอง

ทั้งนี้ในการเขียนและวางตำแหน่งของลายคำของสถาหรือช่างนั้น ควรคำนึงเรื่องของแสงสว่างและทิศทางของแสงที่จะเข้ามาภายในวิหารในทุกช่วงเวลา เนื่องจากการทำงานหลักของลายคำ คือการสะท้อนตัวด้วยสีทองของลวดลายแล้วปรากฏตัวต่อผู้ที่พบเห็น ดังนั้นตำแหน่งของการวางจึงเป็นเรื่องสำคัญในการวางลวดลายต่างๆ ส่วนลายละเอียดของลวดลายที่จะสื่อเป็นภาพปรากฏนั้น ควรอยู่บนพื้นฐานของพุทธศาสนาที่มีเรื่องราวไม่ซับซ้อนและง่ายต่อการเข้าใจต่อทุกระดับอายุ เพศ การศึกษาของผู้คนทั่วไป

จากผลสรุปงานวิจัยและข้อเสนอแนะพบว่า สภาพทางกายภาพของวิหารทั้ง 5 วิหารจะขึ้นกับปัจจัยด้าน การบูรณะเป็นปัจจัยแรก ซึ่งการบูรณะเป็นปัจจัยอื่นๆ ที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางกายภาพ สิ่งที่ผู้วิจัยอยากจะเสนอแนะคือ ในการบูรณะคณะผู้จัดทำและบริหารควรพิจารณาถึงผลที่ได้รับจากการบูรณะ ดังตัวอย่างของ วิหารลายคำ วัดพระสิงห์ จะพบว่าเป็นวิหารที่ประชากรตัวอย่างสามารถรับรู้ปรากฏการณ์ร่วมได้ชัดเจนและต่อเนื่องกันมากที่สุด เนื่องจากเป็นวิหารที่มีการดูแล และการบูรณะที่คำนึงถึงบรรยากาศในอดีต ทั้งการติดตั้งไฟฟ้า ระบบแสงสว่างที่เน้นการใช้สีของแสงที่กลมกลืนกัน ในแต่ละวิหารมีการเปลี่ยนแปลงแตกต่างกัน และปัญหาสำคัญที่พบแทบจะทุกวิหารก็คือเรื่อง แสงสว่างและความสมบูรณ์ของลายคำ พบว่าเกือบทุกวิหารขาดการดูแลเอาใจใส่ของความสำคัญตรงนี้เป็นอย่างมาก มีเพียงวิหารลายคำเท่านั้นที่ได้คำนึงถึงเรื่องนี้ ควรเลือกใช้แสงประดิษฐ์ที่คำนึงถึง สีของแสงและตำแหน่งทิศทางแสง เนื่องจากสีเหลืองทองแบบแสงเทียนจะช่วยทำให้เกิดบรรยากาศที่นุ่มนวลมากกว่าแสงสีขาว ในการติดตั้งหลอดไฟฟ้าก็เป็นประเด็นที่น่าดูตัวอย่างจากวิหารลายคำ ที่มีการสร้างความกลมกลืนของอุปกรณ์ต่างๆ ภายในวิหารให้กลมกลืนกับองค์ประกอบภายในวิหารด้วยการทาสีให้เข้ากัน ซึ่งในการดูแลปัญหาด้านกายภาพ และปัจจัยตรงนี้จะจุดเริ่มต้นที่ช่วยและทำให้เกิดปรากฏการณ์ดังเช่นในอดีตนั่นเอง นอกจากนี้ปัจจัยด้านกายภาพที่พบเห็นแล้วยังมีประเด็นที่น่าสนใจคือ เรื่องระบบการดูแลรักษาที่ใช้ชุมชนช่วยดูแลรักษาและสืบทอดประเพณีกัน ตัวอย่างเช่น วิหารวัดไหล่หินหลวงที่ได้รับการบูรณะและดูแลจากชาวบ้านเสมอมา ตลอดจนรักษาประเพณี กิจกรรมต่างๆ ของชุมชนสืบทอดกันเป็นเวลานาน ชาวบ้านในชุมชนจะจัดตั้งหน่วยงานที่ดูแลวิหารและให้ความรู้แก่ชาวบ้านรุ่นใหม่ให้ช่วยดูแลรักษาวิหารและกิจกรรมทางศาสนาให้คงอยู่ ซึ่งเป็นสาเหตุหนึ่งที่ช่วยให้วิหารคงสภาพดังเช่นอดีตและมีปรากฏการณ์ที่คล้ายคลึงอดีตเป็นอย่างมาก ทำให้สามารถสรุปได้ว่า ในการดูแลรักษา บูรณะของทุกวิหารนั้น นอกจากต้องอาศัยงบประมาณและคณะผู้จัดทำการบูรณะที่มีประสิทธิภาพแล้วยังสามารถใช้ชุมชนที่อยู่คู่วิถีแห่งชีวิตของชาวพุทธที่อาศัยอยู่ในชุมชนรอบวิหาร ร่วมก่อตั้งช่วยกัน

รักษาและส่งเสริมการดูแลเอาใจใส่รักษาศิลปะภายในวิหารให้คงอยู่ และจัดทำส่งเสริมให้มีกิจกรรม พิธีกรรม และประเพณีต่างๆ ที่ช่วยส่งเสริมหน้าที่ของวิหารให้คงอยู่และจะเป็นวิธีแบบบูรณาการที่สามารถจัดทำได้ในทุกวิหารและยั่งยืนต่อรุ่นสู่รุ่นได้โดยง่าย

เนื่องจากเนื้อหาหลักของการวิจัยชิ้นนี้จะอยู่ในรูปแบบของการทำความเข้าใจทฤษฎีขอบเขตของการวิจัยนี้จึงขึ้นอยู่กับทางเลือกพิจารณางานเขียน บทความ หรืองานวิจัยที่ใช้แนวคิดหรือได้รับอิทธิพลจากกระบวนการทัศน์ทางปรากฏการณ์วิทยา ผ่านจุดยืนของงานวิจัยที่เข้าไปรื้อค้นและคลี่คลายปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นภายในวิหารล้านนาที่มีอยู่แล้วผ่านกลุ่มประชากรตัวอย่างที่มีพื้นฐานที่งานวิจัยชิ้นนี้กำหนดเอาไว้เพียงให้ได้ข้อมูลในทิศทางเดียวกันที่สามารถนำมาเปรียบเทียบกันได้ ดังนั้นปรากฏการณ์ที่ว่านั้นอาจจะไม่เกิดขึ้นกับบุคคลอื่นก็ได้ ดังนั้นงานวิจัยชิ้นนี้จึงเป็นการวิเคราะห์ และสรุปผลข้อมูลจากกลุ่มประชากรตัวอย่างทั้ง 4 คน และผลที่ได้รับผู้วิจัยเชื่อว่างานวิจัยชิ้นนี้จะเป็งานวิจัยที่แสดงให้เห็นว่าลายคำไม่ใช่แค่ลวดลายที่ใช้ประดับประดาเท่านั้น แต่มีหน้าที่และบทบาทที่สำคัญ ที่ช่วยทำให้ผู้คนที่พบเห็นสามารถย้อนกลับเอาความทรงจำในอดีตในทางพุทธศาสนากลับมาทวนระลึกถึงเมื่อ ได้รับรู้และสัมผัสลายคำภายใต้ความสัมพันธ์ระหว่างลายคำและพื้นที่ภายในวิหารล้านนา การทำหน้าที่ของลายคำจะสมบูรณ์ก็ต่อเมื่อ โครงสร้างของกระบวนการทัศน์ในเชิงปรากฏการณ์วิทยา ก่อให้เกิดเป็นวงจรที่เื้ออานวยซึ่งกันและกัน ผ่านปัจจัยที่ทำหน้าที่กระตุ้นการทำงานของลายคำ กลายเป็นประสบการณ์ใหม่ และดึงเอาประสบการณ์เดิมย้อนกลับมาตีความให้ความหมายบนพื้นฐานความรู้เดิมนั้นเอง และสามารถคลี่คลายกระบวนการเกิดปรากฏการณ์ของความสัมพันธ์ระหว่างลายคำและพื้นที่โดยละเอียด

งานวิจัยชิ้นนี้ถือเป็นการต่อยอดจากงานวิจัยเรื่องลายคำอื่นๆ ที่ยังไม่ได้เน้นการศึกษาเกี่ยวกับหน้าที่และบทบาทของลายคำในแง่มุมมองขององค์ประกอบทางศาสนาที่เป็นเหมือนเครื่องกระตุ้นและยึดเหนี่ยวจิตใจของพุทธศาสนิกชน เมื่อพบเห็นสามารถดึงเอาความรู้สึกความทรงจำมาตีความหมายเป็นความรู้สึกระลึกศรัทธาภายใต้บรรยากาศสงบของพุทธสถาน